

процесів, суспільно-політичного і громадського життя, місця і ролі у ньому самого письменника, його історіософії. Творча спадщина І. Франка має домінуюче значення як відкрита (пряма) і прихована (опосередкована) інформація для вивчення особливостей епохи, наростання суспільних рухів на рубежі XIX–XX ст.

Переосмислюючи з позицій сьогодення творчість Івана Франка, необхідно продовжити дослідження відображення в його творчості різноманітних історичних суспільно-політичних, філософських та релігійних течій кінця XIX – початку XX ст.

Підсумовуючи аналіз творчої спадщини Івана Франка з погляду загальноісторичної та історіософської проблематики, можна сформулювати наступні висновки.

Звернення Івана Франка до загальноісторичних та філософських проблем історії людства було обумовлене світоглядними орієнтирами письменника, що формувалися в період своєрідного перевороту в суспільстві, зміни пріоритетів в історичній науці, появи нових суспільно-політичних, філософських та релігійних течій.

Аналіз творчої спадщини Івана Франка свідчить про те, що головним суб'єктом історичного процесу він вважав народ з власним суб'єктом – особою. Історія у нього постає як відтворення внутрішньої суб'єктивності людини в її досвіді, використовуючи який людина творить своє буття. Головна ідея творчості Івана Франка – воля, звільнення народу-нації через самовизволення особи шляхом її духовного самоочищення. Все це дозволяє розглядати історіософські погляди Івана Франка як особливі, подекуди наближені до неопозитивізму.

Історичні та історіософські погляди Івана Франка віддзеркалюють здобутки вітчизняних та зарубіжних науковців, а його політичні уподобання близькі до ліберально-демократичної течії та визвольного руху, але для формування соціально-політичних поглядів характерна їх зміна в ранній період і після 90-х років XIX ст., від захоплення соціалістичними ідеями до демократичних принципів і здобуття національної незалежності.

Комплексне вивчення і критичне використання творів Івана Франка, його листів відкриває перед дослідни-

ками додаткові можливості для поглибленого дослідження суспільно-політичних, соціальних, культурно-духовних процесів української і зарубіжної історії.

Список використаних джерел:

- Єфремов С. Іван Франко : критично-біографічний нарис / С. Єфремов. – К. : Слово, 1926. – 252 с.
- Забужко О. Єврейство як носій національної ідеї в рецепції української літератури початку XX ст. / Оксана Забужко // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 1–2. – С. 32–40.
- Коваль Т. Творчість Івана Франка у контексті проблеми культурної ідентичності / Т. Коваль // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.). – Львів : Вид-во Львівського національного університету ім. І. Франка, 1998. – С. 86–90.
- Леся Українка. "Не так ті вороги, як добрі люди" / Леся Українка // Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Т. 8. Літературно-критичні та публіцистичні статті / Леся Українка. – К. : Наукова думка, 1978. – С. 19–25.
- Лисяк-Рудницький І. Вклад Галичини в українські визвольні змагання / І. Лисяк-Рудницький // Між історією і політикою. – Мюнхен : Сучасність, 1983. – С. 215–216.
- Франко І. Я. Що таке поступ? марксистів / І. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 45. Філософські праці / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 300–348.
- Франко І. Україна irredenta / І. Франко // Життя і слово. – 1895. – Т. 4. – С. 471–483.
- Франко І. Мислі о еволюції в історії людськості / І. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 45. Філософські праці / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 76–139.
- Франко І. Народники і марксистів / І. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 45. Філософські праці / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 272–275. – Рец. на кн.: Фаресов А. Народники и марксисты. – СПб. : Тип. М. Меркушева, 1899. – 56 с.
- Франко І. Я. Щирість тону і щирість переконань / І. Я. Франко // Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, ф. 3, спр. 2948, 3 арк.
- Франко І. Я. До Йозефа Коржана. Львів, 15 березня 1888 р. // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 49. Листи (1886–1894) / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 147.
- Франко І. Я. З 1848 р. : (Давні матеріали до оцінення нових заходів около польсько-руської угоди) / І. Я. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 46. Кн. 1. Історичні праці (1883–1890) / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 323–337.
- Франко І. Я. Записна книжка : записи подій, переказів, фольклору, співів, тощо / І. Я. Франко // Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, ф. 3, спр. 193, 7 арк.
- Франко І. Я. Наше теперішнє положення / І. Я. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 46. Кн. 1. Історичні праці (1883–1890) / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 306–322.
- Франко І. Я. Радикали і релігія / І. Я. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Т. 45. Філософські праці / І. Я. Франко ; гол. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 268–271.
- Шерех Ю. Третя сторожа [текст] : література, мистецтво, ідеологія / Ю. Шерех. – К. : Дніпро, 1993. – 590 с.

Надійшла до редколегії 28.08.2014

И. А. Мохнатюк

ИСТОРИОСОФСКИЕ ИДЕИ В ХУДОЖЕСТВЕННО-ЛИТЕРАТУРНОМ ТВОРЧЕСТВЕ ИВАНА ФРАНКО

В статье рассматриваются историософские взгляды Ивана Франко. Показано место национально-творческих идей в раздумьях ученого. Обращено внимание на религиозные мотивы в наследии Ивана Франко, его общеисторические и мировоззренческие ориентиры.

Ключевые слова: Иван Франко, историософия, история, народ, нация.

I. A. Mohnatyuk

HISTORIOSOPHICAL IDEAS INTO ARTISTIC AND LITERARY WORKS OF IVAN FRANKO

In the article historiosophic views of Ivan Franko. The place of ideas in thought nationalistic scientist. Attention is paid to religious motives in the legacy of Ivan Franko, its general historical and ideological orientations.

Keywords: Ivan Franko, historical philosophy, history, people, nation.

А. І. Павко, д-р іст. наук, проф., Національна академія управління

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ШЕВЧЕНКОНІАНИ

У статті на основі залучення історичних та літературних документів і матеріалів, оригінальних соціогуманітарних видань здійснено спробу привернути увагу дослідників до окремих дискусійних питань життєвого і творчого шляху видатного українського поета – Т.Г.Шевченка, запропоновано власний підхід до висвітлення гострих, полемічних сторінок біографії Кобзаря.

Ключові слова: Т.Г.Шевченко, український поет, революційна поезія, Кирило-Мефодіївське товариство, політична поліція.

9 березня 2014 року вся вітчизняна та світова цивілізаційна спільнота, яка свідомо і послідовно сповідує і відстоює фундаментальні принципи освіченого і демократичного суспільства, готується широко відзначити ювілейне свято – 200-річчя з дня народження видатного українського поета, талановитого прозаїка і художника,

одного з провісників української національної ідеї – Т. Г. Шевченка. Ця велична дата спонукає численних дослідників життя і поетичної творчості Кобзаря ще раз ретельно, проте вже більш прискіпливо і неупереджено в контексті суспільно-історичних та культурно-мистецьких реалій шевченківської епохи та сьогодення проана-

лізувати невичерпну у науково-пізнавальному та інтелектуальному сенсі багатогранну творчу спадщину геніального українського поета і його невтомну громадсько-просвітницьку діяльність. Проте, на нашу думку, науково виважений, методологічно окреслений підхід до висвітлення різних відомих і маловідомих фрагментів та сюжетів життєвого і творчого шляху Т. Г. Шевченка не повинен переростати у свою протилежність – міфотворчість, прикрити одягом та атрибутикою псевдонауки. Нічого спільного з сучасними методологічними заходами і парадигмами поліструктурного соціогуманітарного знання, з тенденціями наукового пошуку не мають спроби окремих дослідників канонізувати постать українського поета, сприймати його виключно як "універсального генія людства" [15, с. 5]. З іншого боку, лірично-сентиментальними, позбавленими наукового підґрунтя та дослідницьких перспектив є метафоричні твердження про те, що Т. Шевченко мав "чисту як кришталь душу" [8, с. 16]. Критично сприймаючи зазначені та інші вияви квазінаукових підходів до життя і творчості українського "пророка", слід сказати про те, що як вітчизняна так і світова спільнота, мабуть не досить оптимістично мала б сприймати його "пророчі" слова з відомого послання "І мертвим, і живим...", лейтмотив яких визначає неминуча трагедійна домінанта:

**Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море**

Що ж стосується відтворення психологічного стану поета, його емоційно-суттєвих складових, то подібне завдання передбачає обережне застосування добре апробованих, науково коректних засобів проникнення у внутрішній світ митця, осмислення його психологічного образу. Доречно також підкреслити, що великий поет, як зазначають відомі літературознавці, живе у своїх втрачених. Його образ, світ думок і почувань, прагнень та ідеалів постає перед нами, насамперед, з того, що він написав, чим збагатив духовну скарбницю людства. Водночас, прочитавши твори поета, ми проймаємося невідступним бажанням у всій повноті й точності пізнати його життєвий і творчий шлях, громадську діяльність, духовні інтереси й запити. І не тільки тому, що все те нерідко допомагає глибше прочитати твори у зв'язку з конкретно-історичними умовами їх виникнення, а й тому, що труди і дні геніальної людини виокремлюють суттєві прикмети епохи, в яку він жив [9, с. 3].

З нашої точки зору, методологічним орієнтиром для глибокого розуміння і об'єктивного осмислення потужної постаті видатного українського поета у тогочасному українському та європейському літературному та національно-політичному житті імперської доби є, наприклад, влучні, глибинні, метафорично окреслені слова І. Франка, які були висловлені ним на сторінках у одній із статей, опублікованих у 1914 році з нагоди роковин з дня народження Т. Г. Шевченка. Зберігаючи авторський текст і специфіку галицького діалекту, важливо ще раз збагнути сенс тих рядків, які були присвячені Кобзарю. І. Франко сказав про видатного українського поета і громадянина наступне: "Він був селянський син і став князем в царстві духа. Він був кріпак і став великою силою в громаді людських культур... Він терпів десять літ від російської воєнщини, а зробив більше для свободи Росії, ніж десять побідних армій. Доля переслідувала його ціле життя, та не покрила іржею золота його душі, не обернула його любові до людства в ненависть, ані його віри – в розпуку. Доля не щадила його страждань, але не стримала його радості, що була здоровим джерелом життя. Та найкращий, найцінніший дар доля

дала йому аж по смерті – невмирущу славу і вічно нову насолоду, яку дають його твори мільйонам людських сердець" [20, с. 6].

Прагнучи звести шевченкову поезію до однієї узагальненої форми, І. Франко характеризував її як "поезію туги за життям". На його переконання, "вільне життя, не зв'язаний розвій індивіда і громади – це ідеал, якому Шевченко був вірний до кінця". Іван Франко зробив особливий акцент на наступних словах: "Жертвування своєї індивідуальності для діла милосердя, пересилення власного горя і віддавання всієї сили для благородної мрії, щастя людськості, цей ідеал Шевченко залишив нам, як свій найдорожчий спадок" [16, с. 9]. На жаль, досить довільний переклад свого часу відомої статті І. Франка співробітниками Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук Української РСР призвів до повного пониження її літературних та наукових якостей [21, с. 255]. Слід сказати про те, що історичні та літературні джерела переконливо засвідчують вкрай важкі обставини його життя, які значною мірою вплинули на його переконання, характер, інтереси. Російський художник Л. Жемчужников, творчість якого була пов'язана з Україною, писав про нелегку життєву долю Т. Шевченка: "Усе гартувало цю душу. Життя його від народження, було сповнене то горем, то драмою, то поезією. Життєві знегоди були для нього не розповіддю, а дійсністю; злидні й лиха доля переслідували і його, і все що було йому близьке. Поетичне і дійсне життя народу, зливаючись в одне, відбивалося в його душі" [9, с. 434]. Протягом небагатьох років творчості Т. Шевченка пройшов великий і складний шлях розвитку. Його поезія багатогранна і часом навіть суперечлива, та це неминучі суперечності інтелектуальних і духовних шукань. Водночас Шевченко дивовижно цілісний і послідовний, основу його поетичної і людської сутності складають ті сокровенні форми, які проходять крізь усю його творчість поета, прозаїка, художника [23, с. 46]. Потрібно нагадати, що при житті Т. Шевченка лише 17 його віршів із більш ніж 200 не були заборонені царською цензурою, а тому були видруковані [3, с. 3]. Проте в Україні знали поетичні твори Кобзаря і любили їх. Причиною цього була глибока самотність поета, яка пустила міцне коріння в народному житті. Такі відомі вірші та поеми Т. Шевченка, як: "Причинна", "Заповіт", "Катерина", "І мертвим, і живим...", "Гайдамаки", "Кавказ", "Сон" назавжди увійшли у скарбницю вітчизняної та світової літератури, залишаючись інтелектуальним рефреном і дороговказом, пересторогою від необачних кроків в умовах бурхливого, напруженого сьогодення. Тому має рацію академік НАН України І. Дзюба, який зазначає, що "Шевченко – не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть. У чому черпають сили і надії" [23, с. 48].

Незважаючи на те, що Тарасу Шевченку як поету і людині, присвячено значну кількість монографічних досліджень, опублікованих мовами різних народів світу, різноманітних наукових розвідок та дискурсів вітчизняних та зарубіжних дослідників, літературно-критичних статей і есе, проте Шевченкіана, яка сформувалась як відносно самостійна галузь соціогуманітарних знань, постійно поповнюється новими, нерідко відмінними між собою за якісними науковими параметрами публікаціями. Окремі дослідники навіть вдалися до жанру інтелектуального тріллера [4]. Наприклад, письменник О. Бузина, претендуючи на оригінальність інтерпретації життєвого і творчого шляху Т. Шевченка, у своїх книгах здійснив спробу спростувати міфи про українського поета як генія і святого, а натомість, спираючись на його щоденники, листи та мемуарні свідчення, привернув увагу читачької аудиторії до окремих дивовижних, відверто мало-

привабливих темних сторін життя Тараса, якого назвав "вурдалаком" [5]. Відкидаючи будь-які сенсаційні, провакаційні наміри сучасних дослідників, слід їх застерегти від необачних, занадто поспішних кроків щодо квазі-наукового підходу до вивчення життя і творчості Тараса Шевченка. Разом з тим, потрібно вказати і на те, що приватне, буденне життя поета має також стати об'єктом прискіпливого аналізу, проте лише на підставі критичної оцінки певних документальних джерел та з'ясування ступеню їх достовірності.

Зауважимо, у цьому зв'язку, що тенденції критичного переосмислення постаті великого українського поета, нерідко і в негативному напрямку мали вияв в різні історичні періоди. Наприклад, наприкінці 19-го століття амплітуда коливань у формуванні суб'єктивних версій шевченкового образу у тогочасній галицькій літературі була досить значною – від "українофіла", "безумного патріота" й "сепаратиста", до "нігіліста" й "соціаліста", від пророка до лжепророка й богохульника. Саме тому прикметною рисою шевченкіани є різноманітність модифікацій його образу, стереотипів власного сприйняття, які випали на його долю. Так, якщо певна частина дослідників у 20-му столітті сприймала Т. Шевченка виключно як революційного демократа, атеїста, інтернаціоналіста, русофоба, то інші, навпаки дотримувались риторично-патріотичної поезії.

В сучасних умовах різні політичні сили, ігноруючи суверенність поезії та її відносну незалежність та дистанціювання від ідеологічного життя намагаються притосувати Т. Шевченка до своїх вузькопрагматичних цілей. Окремі лідери партійних угруповань запропонували офіційно оголосити українського поета святим і негайно канонізувати. О. Бузина іронічно, хоч і не без підстав, зазначає, що: "«перекопавши» «Кобзаря», можна знайти матеріал для будь-якої ідеології" [5, с. 17].

Відкидаючи сумнівні наміри дослідників інтерпретувати творчість Т. Шевченка в контексті політичної доцільності та привабливості, важливо наголосити на тому, що його глибоко народна і самобутня поетична спадщина органічно пов'язана з життям, світовідчуттям та фольклором українського народу, а тому сприймається в якості довершеного поетичного втілення його національної свідомості, духовних поривань і прагнень. Та при всій оригінальності Т. Шевченка не був "національним феноменом", як його намагались представити деякі критики, не був він і напівфольклорним співцем, "останнім бардом Європи", далеким від тогочасного літературного процесу, яким уявляли його окремі зарубіжні інтерпретатори. Поява Тараса Шевченка зумовлена історичним, духовним і культурним розвитком української нації, але водночас він як явище немислимий поза європейським літературним контекстом [22, с. 3].

Для адекватного розуміння Т. Шевченка потрібна певна доза методологічної рефлексії, глибина історичного мислення. Потрібно не лише ґрунтовно знати і розуміти особливості суспільного життя України, Росії та світу, творчого та приватного життя поета, а, насамперед, читати його вірші та поеми уважно, вдумливо і без упереджень.

Вивчати Т. Шевченка, на наш погляд, потрібно таким, яким він був у реальній дійсності, у стані радості і розчарувань, зважаючи, як на його поетичну велич, так і на слабкі сторони його буденного життя. Стосовно прагнення О. Бузини відтворити непривабливий образ Т. Шевченка, як палкого прихильника пияцтва, то слід, на наш погляд, зважати й на документальні свідчення найближчих друзів поета. Так, Ф. Лазаревський у своїх споминах наголошує на тому, що "душа його завжди знала міру" [9, с. 220]. Разом з тим, М. Костомаров, пояснюю-

чи передчасну смерть Т. Шевченка, посилався на висновки лікарів про те, що вона стала наслідком непомірного вживання ним алкогольних напоїв [14, с. 165].

Серед дискусійних сторінок біографії видатного українського поета, яку доречно розглядати в контексті історизму мислення та сучасних методологічних засад наукового пізнання, чільне місце належить і такій важливій історико-літературній проблемі як характер взаємин Т. Шевченка з кирило-мефодіївцями, рівень якого належності до таємного політичного товариства.

Насамперед, зазначимо, що вектор спрямування, основної ідеї та тенденції розвитку суспільно-політичної думки кожної конкретної доби визначають три чинники: ментальність народу, економічні детермінанти часу, соціальні та суспільно-політичні фактори. Синтез цих складових обумовлює формування системи ідей, які репрезентують світогляд певної історичної доби [18, с. 8].

Зауважимо, що суспільно-політична думка імперської доби визначалась ідеями національного визволення, відродження української державності. Саме романтичний світогляд у суспільно-політичній думці 19-го століття став інтелектуальним імпульсом для створення Кирило-Мефодіївського товариства.

Нагадаємо, що Кирило-Мефодіївське товариство як таємна політична організація української інтелігенції, виникла у січні 1846 року. Проте в літературі заснування цієї організації нерідко позначається й іншими датами, зокрема, кінцем 1845 – початком 1846 років, оскільки зустрічі кирило-мефодіївців були започатковані ще наприкінці 1845 року в квартирі М. Костомарова [17, с. 46]. Певна частина дослідників дотримується тієї думки, що датою створення Кирило-Мефодіївського товариства слід вважати період, обрамлений груднем 1845 – січнем 1846 років. Доцільно звернути увагу й на те, що символом кирило-мефодіївського товариства став золотий перстень з вигравіюваними іменами Кирила і Мефодія та печатка з надписом: "И узрете истину, и истина освободит вы" [17, с. 46]. Цей вираз було взято з Євангелія, який визначав просвітительський напрям діяльності товариства. У документах і літературі воно мало різні назви. Так, у статуті таємну політичну організацію названо "Слов'янським товариством св. Кирила і Мефодія". Під час слідства над кирило-мефодіївцями жандарми в офіційних документах назвали таємну організацію "Україно-Слов'янське товариство". Однак така назва не відповідала змісту діяльності організації, а тому була відкинута дослідниками [12, с. 9].

В історичній літературі утвердилася назва "Кирило-Мефодіївське товариство" чи її модифікований варіант – "Кирило-Мефодіївське братство". З врахуванням цієї обставини цілком виправданим є використання у сучасних наукових дослідженнях таких понять як "товариство", "братство". Цілком слушним на наш погляд, є й те, що членів таємної політичної організації окремі автори називають "братчиками".

Слід підкреслити, що засновниками Кирило-Мефодіївського товариства стали чиновник М. Гулак, ад'юнкт Київського університету М. Костомаров та його студент М. Білозерський. До товариства пізніше приєдналися: вчителі П. Куліш і Д. Пильчиков, студенти Київського університету О. Навроцький, О. Маркович, І. Посяда, Г. Андрузький, О. Тулуб, поміщик М. Савич [12, с. 9].

У квітні 1846 року в Києві до Кирило-Мефодіївського братства приєднався і Т. Шевченко, поет, співробітник Київської археографічної комісії, який брав участь і в укладенні його статуту [18, с. 53]. Характеризуючи соціальне підґрунтя товариства, важливо звернути увагу на те, що лише Т. Шевченко був колишнім селянином-кріпаком, а І. Посяда та Д. Пильчиков – належали до мі-

щанського стану. За свідченням Д. Пильчикова, у січні 1847 року, кількість членів товариства сягнула майже 100 чоловік, які підтримували політичні зв'язки зі своїми однодумцями з України, Росії та Білорусії [10, с. 77].

Дискусійним і не до кінця з'ясованим залишається питання про організаційну належність до товариства її окремих членів, зокрема і Т. Шевченка. На авторитетну думку професора Московського державного університету П. Зайончковського, з точки зору організаційного оформлення членства до постійного складу таємного політичного товариства слід віднести лише М. Костомарова, М. Гулака, М. Білозерського, О. Навроцького, Д. Пильчикова і О. Петрова. До речі, студент О. Петров, син жандармського офіцера, був прийнятий М. Гулаком в члени товариства із дотриманням всіх необхідних, визначених статутними документами формальностей, наприкінці грудня 1846 року [10, с. 68–69].

Необхідно підкреслити, що політична програма Кирило-Мефодіївського товариства була викладена у "Книгах буття українського народу" та "Статуті слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія", у відозвах "До братів – українців", "До братів – росіян", "До братів-поляків", записках М. Костомарова (про об'єднання слов'янських народів), В. Білозерського (про освіту) та інших документах. Статут і програма Кирило-Мефодіївського братства, зокрема передбачали визволення слов'янських народів від гніту деспотизму і поневолення, здійснення корінних соціально-політичних перетворень на терені слов'янських країн. Своїм стратегічним завданням члени товариства вважали знищення самодержавства, скасування станів, ліквідацію кріпосного права, визволення і об'єднання слов'янських народів у федеративній республіці, запровадження загальної освіти її корінного населення. На думку М. Костомарова, основне завдання товариства полягало у "поширенні ідей слов'янської взаємності – як шляхами виховання, так і шляхами літературними" [14, с. 77]. Ідеалом братчиків було створення української держави, яка мала б увійти до республіканської федерації слов'янських народів.

Потрібно також зазначити, що поетична творчість Т. Шевченка сприяла консолідації прихильників революційно-демократичних поглядів, оскільки в питаннях здійснення програмних ідей вони перебували на більш радикальних позиціях на відміну від прибічників ліберальної політичної традиції. Заклики до повалення самодержавства і скасування кріпосного права сприймали всі члени товариства, про те найбільше вони імпонували, крім поета, М. Гулаку, О. Навроцькому, І. Посяді [12, с. 9].

Для з'ясування історії взаємин Т. Шевченка з кирило-мефодіївцями доцільно нагадати, що після закінчення Петербурзької Академії мистецтв Т. Шевченко, як вільний художник приїхав у 1845 році в Україну. Він оселився в Києві й став штатним працівником Київської археографічної комісії. Займався він і літературною діяльністю. Як зазначає Н. Відоняк, саме та щаслива осінь дала українцям і світу поему "Кавказ", вірші "Єретик", "І мертвим, і живим..." [6, с. 39]. Саме у 1843–1847 роках, період, який отримав у літературі назву "Трьох літ", припадає творчий розквіт поезії Т. Шевченка.

На думку академіка НАН України М. Жулинського, підсумковий вірш періоду "трьох літ" дав назву і рукописній збірці, яку було конфісковано під час арешту. До цієї збірки Т. Г. Шевченко переписав усі твори 1843–1845 років, крім поеми "Тризна" та вірша "За що ми любимо, Богдане?" [24, с. 79].

У своєму посланні "І мертвим, і живим..." поет, використовуючи влучні метафоричні засоби, звертається із грізним застереженням до захисників і поборників політичного режиму:

**Схаменіться! будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде** [24, с. 179].

Поетичні рядки Т. Шевченка особливо співзвучні в умовах сучасної соціально-політичної кризи в українській державі, яка сподіваюсь, не буде мати трагічні і фатальні наслідки для її нещасливого народу:

**Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають** [24, с. 182].

Палкий заклик поета звернений не лише до минулого, а й передусім до сучасного покоління східних і західних українців:

**Обнімійся ж, брати мої
молю вас, благаю** [24, с. 183]

Збагнувши дійсну сутність подій на Кавказі, Т. Шевченко вперше у європейській літературі став на захист горців і звернувся до них із закликом, який фактично був підтримкою українського народу у його національно-визвольній боротьбі:

**Борітеся – поборете,
Вам бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!** [24, с. 173]

Останнім твором альбому "Три літа" стала написана в Переяславі 25 грудня 1845 року. Т. Шевченком славнозвісна поезія "Як умру, то поховайте..." (Заповіт), яка є квінтесенцією української романтичної поезії.

Прибувши наприкінці березня 1846 року на декілька місяців до Києва, Т. Шевченко познайомився в цей час з М. Костомаровим, М. Гулаком, І. Посядою, О. Марковичем та іншими членами Кирило-Мефодіївського товариства. Український поет, поділяючи антикріпосницькі погляди братчиків, у своїх віршах закликає усіх пригноблених до боротьби за волю і незалежність, а також піднімає у власних творах проблеми відродження та консолідації слов'янських народів.

Революційна поезія Т. Шевченка, викликаючи захоплення у кирило-мефодіївців, надихала їх на поглиблення та розширення власної громадсько-політичної діяльності. Так, М. Костомаров, передаючи свої почуття від щойно прочитаного поетичного твору, писав: "Особенно сильное впечатление произвела на меня «Сон», неизданная антицензурная поэма Шевченко. Я читал ее и перечитывал всю ночь и был в полном упоении" [7, с. 145].

Загалом кирило-мефодіївці безпосередньо чи опосередковано визнавали Т. Шевченка великим поетом і активним громадським діячем, який здійснював могутній вплив на суспільно-політичний рух прогресивних кіл України.

Значимо, що питання рівня належності Т. Шевченка до Кирило-мефодіївського товариства є дискусійним в історико-літературних дослідженнях, а тому вимагає всебічного, вираженого, коректного і науково обґрунтованого аналізу. Потрібно відверто сказати, що про участь Т. Шевченка у братстві, його арешт та царський вирок написано чимало праць, проте серйозної уваги заслуговують лише окремі дослідження. Серед них варто назвати історико-літературну розвідку українського історика Д. Багалія. В ній наголошувалось на тому, що поет, вступивши до таємного товариства, був одним із найактивніших його діячів, поширюючи своїми творами революційні ідеї серед народу [2, с. 85]. Конструктивні ідеї та аргументи щодо висвітлення зазначеної наукової проблеми висловив і професор Московського державного університету П. Зайончковський. На його думку,

для обґрунтування факту належності Т. Шевченка до Кирило-Мефодіївського товариства дослідники традиційно використовують наступні джерела: 1) лист Т. Шевченка до М. Костомарова з Борзни Чернігівської губернії від 1 лютого 1847 року; 2) повідомлення М. Костомарова в його "Автобіографії"; 3) свідчення Г. Андрузького та Д. Пильчикова [10, с. 75].

У зазначеному вище листі до М.Костомарова містяться наступні слова поета: "О братстві не пишу, бо нічого й писати, як зйдемося, то поплачем" [1, с. 89].

Проте в лютому 1847 році, тобто на початковому етапі існування братства, жодних підстав для песимістичних прогнозів, а тим більше для оплакування усієї таємної політичної організації у Т.Шевченка не було. Розглядаючи ж лист поета до М.Костомарова як беззаперечний доказ належності поета до товариства, є не досить коректним аргументом. Єдиним із кирило-мефодіївців, який під час слідства вказав на членство Т. Шевченка у таємній політичній організації, був студент Г. Андрузький. Опосередкованим підтвердження належності Т. Шевченка до кирило-мефодіївців, лише може слугувати і той факт, що він цілком поділяє ті основні завдання, які ставили перед собою кирило-мефодіївці: ліквідація кріпосного права та царизму; об'єднання слов'ян на демократичних засадах державотворення. Проте революціонер Т. Шевченко не міг сприйняти тих тактичних положень товариства, які ґрунтувались на принципах мирної пропаганди федералістичних ідей. М. Костомаров у своїй "Автобіографії" вказав на те, що належність Т. Шевченка до ідей кирило-мефодіївців поставився з "крайньою нетерпимістю, що й стало підґрунтям для багатьох суперечок між ним і поетом" [13, с. 211]. Тому ми поділяємо точку зору П. Зайончковського, який слушно вказує на те, належність до товариства Т. Шевченка "можна розглядати лише умовно, оскільки програмні положення товариства ним не поділялися" [10, с. 76]. Слід нагадати і про те, що слідство не довело членства Тараса Григоровича Шевченка в Кирило-Мефодіївському товаристві [6, с. 76]. Отже, з'ясовуючи рівень організаційного членства поета у таємній політичній організації, доцільно зробити висновок про те, що воно було умовним, а не фактичним.

Поряд з тим, вивчення документів і матеріалів, а також результатів дискусій серед учених дає можливість зробити висновок про те, що Т. Шевченко активно поширював революційні ідеї у власних поетичних творах, під час особистого спілкування з кирило-мефодіївцями і здійснював на них величезний вплив своїми революційно-демократичними поглядами та ідеями.

Слід вказати на те, що Кирило-Мефодіївське товариство змогло лише розгорнути свою політичну діяльність. Поряд із виробленням програмних документів, його члени доклали творчих та організаційних зусиль для поширення політичних ідей через прокламації, лекції в навчальних закладах, художні і публіцистичні твори. Чільне місце в політичній пропаганді товариства посідали й поетичні твори Т. Шевченка. Незважаючи на те, що братство проіснувало лише 15 місяців, проте воно зробило вагомий внесок у розвиток прогресивної суспільно-політичної думки в Україні.

Як засвідчують історичні документи, після доносу провокатора, студента Київського університету О. Петрова весною 1846 року розпочались арешти кирило-мефодіївців, які не обійшли стороною й Т. Шевченка. М. Новицький, спираючись на документальні свідчення, зазначає що 3 березня 1847 року мало надто сумні наслідки в житті Т. Шевченка. В цей день попечителю Київського-учбового округу О. Траскіну подав свій письмовий донос О. Петрова про існування таємного політич-

ного товариства та поширення ним революційних, пропагандистських творів Т. Шевченка [16, с. 51]. Справа в тому, що братчики часто зустрічались на квартирі Гулака в будинку біля Андріївської церкви [19, с. 63]. Поселившись 1 листопада 1846 року в одному будинку з М. Гулаком, студент університету святого Володимира О. Петров підслуховував розмови його гостей, які належали до Кирило-Мефодіївського товариства. Згодом, вдаючи з себе республіканця, він втерся в довіру до М. Гулака з метою викрити цю таємну організацію. Під час допиту він коротко переказав представникам політичної поліції зміст шевченківської комедії "Сон" та "Послання", стверджуючи, що в першому творі Т.Шевченко "найгострішими словами виливає свою ненависть на царську фамілію", а в іншому "намагається спонукати українців до повстання" [11, с. 210]. Цій справі було дано хід і вже 22 березня начальник 3-го відділу граф О. Орлов наказав якнайшвидше затримати й обшукати імовірних членів цієї організації, зокрема й Тараса Шевченка [19, с. 63]. 26 березня 1847 року було заарештовано й відправлено до каземату в Петербург М. Костомарова [11, с. 209]. 5 квітня на дніпровській переправі під час повернення з Чернігова до Києва було заарештовано й Т. Шевченка. Під час арешту в нього конфіскували рукописну збірку "Три літа"; альбоми з малюнками, листи і різні папери. Розглянувши їх, київський цивільний губернатор І. Фундуклеєв, у своїй листі до "3-го відділу Власної його Величності канцелярії" зазначав: "Серед паперів знайдено рукописну книгу з віршами його творчості, з них деякі – бунтівного та злочинного змісту" [11, с. 209]. Вже наступного дня Т. Шевченка у супроводі жандармів було направлено до 3-го відділу у Петербург, а 17 квітня поміщено в каземати для арештованих.

Потрібно підкреслити, що в історії придушення царизмом українського руху викриття за доносом провокатора і розгром Кирило-Мефодіївського товариства є однією з найтрагічніших подій вітчизняної історії, яка на довгий час позбавила перспективних тенденцій у розвитку суспільно-політичної думки, зупинила могутню силу національного відродження. Необхідно сказати і про те, що за свою підлість, глибоко аморальну "послугу" поліцейському режиму, на підставі якої було заарештовано членів Кирило-Мефодіївського товариства і розбито їх людську долю, студента О. Петрова було прийнято на службу до 3-го відділу. Своїм мерзенним вчинком він викликав відразу навіть у керівників політичної поліції – генералів Л. Дубельта та О. Орлова [16, с. 59]. У 1849 році за викрадення службових документів, його було направлено до Алексіївського рavelину. Пізніше О. Петров опублікував власні спогади, в яких заперечував свою роль провокатора у викритті Кирило-Мефодіївського товариства [14, с. 342].

Значимо, що керівництво слідства у справі кирило-мефодіївців здійснював шеф жандармів, начальник 3-го відділу граф О. Орлов. Особливу увагу жандармерії привернула збірка "Три літа", зокрема поема "Сон", яка дістала таку оцінку з вуст представників політичної інквізиції: "Нигде клеветы его столько не дерзки и не наглы, как при описании дворцового собрания... Шевченко прибегаєт ко всем едким и пасквильным выражениям, как только заходит до государя императора" [6, с. 69].

Варто зазначити, що Т. Шевченко тримався на допиті розумно і обережно. Він категорично заперечував свою участь у товаристві св. Кирила і Мефодія, а тому не відповідав на запитання, які стосувались літератури кирило-мефодіївців, їхніх намірів, проєктів, оцінки ролі та діяльності кожного з них у братстві. Ті ж запитання, які стосувалися його самого, мали підступний і провокаційний характер. Проте Т. Шевченко відповідав на них до-

силь дипломатично і опосередковано. Слідство так і не довело перебування поета у якості учасника Кирило-Мefeldiivського товариства. Воно не знайшло тих переконливих фактичних доказів, які б наочно засвідчували дійсну належність поета до товариства. Певне значення для такого стану справ відіграла його психологічна здатність мужньо триматися на допитах та відсутність плутанини на відповіді слідчих [16, с. 59]. Цілком закономірною реакцією політичної поліції на таку поведінку поета стало те, що в офіційних документах містяться вкрай негативні оцінки його особистої вдачі та характеру. Вкажемо лише на деякі з них: "при нетрезвой и беспорядочной жизни совершенно развратил ум свой; действовал отдельно, увлекаясь собственною испорченностью" [16, с. 65].

Після того, як наприкінці травня 1847 року слідство у справі кирило-мefeldiivців було завершено, російський імператор Микола I затвердив доповідь графа О. Орлова про "Україно-слов'янське товариство".

Стосовно Т. Шевченка керівник 3-го відділу висловився наступним чином: "Цей митець, замість того, щоб вічно плекати благоговійні почуття до осіб Августійшої Фамілії, що зволіли викупити його з кріпацтва, складав українською мовою вірші бунтівного змісту. З улюбленими його віршами на Україні могли посятися і згодом закоренитися думки про вигадане блаженство часів гетьманщини, про те, що буде щастям повернути ці часи, і про можливість існування України, як окремої держави. Сама справа доводить, що Т. Шевченко не належав до слов'янського товариства... Проте з огляду на бунтівний дух і зухвалість, що виходить за всякі межі, треба визнати його за одного з найважливіших злочинців" [11, с. 220].

Зважаючи на все це, генерал О. Орлов пропонував цареві: "художника Шевченка за створення обурливих та надзвичайно зухвалих віршів, як людину наділену міцною статуєю, направити рядовим в Оренбурзький окремих корпус, з правом вислуги, доручивши начальству мати найсуворіший нагляд, так, щоб від нього в жодному разі не могло виходити обурливих і пасквільних творів [16, с. 60]. Термін заслання О. Орлов не вказав, але судячи з того, що в 1857 році генерал Л. Дубельт навіть чути не хотів про звільнення Т. Шевченка, заслання мало стати ледь не довічним [19, с. 68].

Імператор погодився з такою пропозицією свого підлеглого і власноруч додав: "Під найсуворіший нагляд із забороною писати і малювати" [16, с. 60]. Пізніше у своєму "Щоденнику" Т. Шевченко скаже, що навіть "трибунал під головуванням самої сатани не міг би винести такого холодного нелюдського вироку" [3, с. 112–113]. Згідно рішення шефа жандармів шевченкові твори наказано було конфіскувати з продажу та заборонено нове їх друкування.

30 травня 1847 року із каземату 3-го відділення Т. Шевченка було заслано до Орської фортеці [13, с. 371].

Несподівана катастрофа у розквіті життєвих і творчих сил, довготривала розлука з рідними та друзями, позбавлення будь-яких перспективних можливостей щодо практичної реалізації спільних проєктів тяжко відбилася на фізичному стані та душевних переживаннях Т. Шевченка, проте не вбила в ньому поетичного таланту. За період ув'язнення в казематі 3-го відділу Т. Шевченко написав цикл поезій з 12 віршів. Серед них "Ой одна я, одна...", "За байраками байрак...", "Мені однаково, чи буду...", "Ой три шляхи широкі", "Садок вишневий коло хати...", "В неволі тяжко" [1, с. 97]. Незважаючи на те, що вірші, які увійшли до цього циклу, різні за тематичною спрямованістю, проте їх об'єднує і проймає сильне почуття – любов до України, тривога за її долю. Так у

поезії "Мені однаково, чи буду" Т. Шевченко боляче сприймає важку, непоправну трагедію "приспаної" та "окраденої" ворогами України, яка збудившись після довгого сну, не змогла втримати таку омріяну волю:

**Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені** [24, с. 199–200].

Зазначені вірші, які належать до перлин шевченківської романтичної лірики, виразно розкривають психологічний стан поета, захищають його інтелектуальний внутрішній стан від негативних, деструктивних впливів неволі, переконливо засвідчують, що Т. Шевченко навіть і в екстремальних умовах людського існування не втратив риси поетичного генія, талант якого слугує кращій долі українського народу. Основний лейтмотив поетичного циклу "У казематі", який адресований друзям по неволі, втілено у політичному заповіті до своїх побратимів:

**Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте** [24, с. 198].

Отже, питання життєвого і творчого шляху Тараса Шевченка в умовах сьогодення вимагають конструктивного-критичного аналізу, коректних наукових підходів, врахування історичного та літературно-психологічного контексту написання віршів та поем поета, творчих здобутків соціогуманітарної думки, сучасних методологічних парадигм, продукування інтелектуальних ідей та версій, які є всебічно аргументованими і спираються на достовірні, ретельно перевірені факти та документальні свідчення минулого. На нашу думку, творчі зусилля дослідників мають бути спрямовані не на пошук сенсаційного матеріалу та його суб'єктивну інтерпретацію, а на відновлення чи навпаки, оновлення реального образу Т. Шевченка як поета і людини, на актуалізацію наукових дискурсів та розвідок, надання їм інтелектуального спрямування.

Список використаних джерел:

1. Анісов В., Середа Є. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – Вид. 2-е, доповн. – К.: Дніпро, 1976. – 392 с. 2. Багалій Д. І. Т. Г. Шевченко і кирило-мefeldiivці: історико-літературна розвідка. – Харків: Держ. вид., 1925. – 93с. 3. Бельчиков Н. Ф. Тарас Шевченко. Критико-біографічний очерк. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1961. – 222 с. 4. Бузина О. Вурдалак Тарас Шевченко: Интеллектуальный триллер. – К.: Прометей, 2000. – 128 с. 5. Бузина О. Вурдалак Тарас Шевченко или Поддельный Кобзарь. – К.: Арий, 2009. – 289 с. 6. Відоняк Н. О. "Боже милій!" "Як хочеться жити!" – К.: Либідь, 2013. – 144 с. 7. Вічний як народ: навч. посібник / авт.-упоряд.: О. І. Руденко, Н. Б. Петренко. – К.: Либідь, 1998. – 272 с. 8. Ветринський І. Тарас Григорович Шевченко. Нарис життя і творчості / упор. О. А. Андрущенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 104 с. 9. Воспоминания о Тарасе Шевченко / сост. и прим. В. С. Бородин и Н. Н. Павлюка; предисл. В. Е. Шубравского. – К.: Дніпро, 1988. – 606 с. 10. Зайончковский П. А. Кирило-Мefeldiivское общество (1846–1847). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1959. – 172 с. 11. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – 2-е вид. – К.: Обереги, 2004. – 480 с. 12. Кирило-Мefeldiivське товариство: у 3 т. Т. 1 / АН УРСР Археограф. комісія та ін.: упоряд. М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко, редкол.: П. С. Сохань (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1990. – 544 с. 13. Костомаров Н. И. Автобиография Николая Ивановича Костомарова. С предисл. В. И. Семевского // Русская мысль. – 1885. – Кн. 5. – С. 190–223. 14. Костомаров Н. И. Автобиография. К 190-летию со дня рождения. – К.: Стило, 2007. – 351 с. 15. Молчанова Р. Шевченко і світ (Шевченко в оцінці світової політики, науки і критики). – Хмельницький: Т-во "Поліграфіст", 2007. – 135 с. 16. Новицький М. Шевченко в процесі 1847 року і його папери // Україна. Науковий двомисячник українознавства / під ред. акад. М. Грушевського. – 1925. – Кн. 1–2. – С. 51–99. 17. Сергієнко Г. Я. Т. Г. Шевченко і Кирило-Мefeldiivське товариство. – К.: Наукова думка, 1989. – 205 с. 18. Тисяча років української суспіль-

но-політичної думки : у 9 т. Т. 5. Кн. 1. XI ст. / передм., упор., прим. О. Сліпушко. – К. : Дніпро, 2001. – 512 с. 19. Ушкалов Л. Тарас Шевченко. – К. : Фоліо, 2009. – 122 с. 20. Франко І. Тарас Шевченко // Україна. Науковий двохмісячник українознавства / під ред. акад. М. Грушевського. – 1925. – Кн. 1–2. – С. 6–9. 21. Франко І. Присвята // Зібрання творів у п'ятидесяти томах. Літературно-критичні праці (1911–1914). – К. : Видво "Наукова думка, 1983. – С. 255. 22. Шевченко і світ. Збірник. – К. :

Дніпро, 1989. – 316 с. 23. Шевченко Т. Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка / передм. І. Дзюби – Харків : Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2011. – 720 с. 24. Шевченко Тарас. "Я так її, я так люблю..." Вибрані вірші та поеми / упоряд. і вступ. ст. М. Г. Жулинського ; прим. С. А. Гальченка. – К. : Либідь, 2012. – 704 с. 25. Шевченко Т. Г. (1814–1861). Автобіографія. – Х. : Фоліо, 2013. – 378 с.

Надійшла до редколегії 28.08.2014

А. И. Павко

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ШЕВЧЕНКОНИАНЫ

В статье на основе использования исторических и литературных документов и материалов, оригинальных социокультурных изданий, осуществлена попытка обратить внимание исследователей на отдельные дискуссионные вопросы жизненного и творческого пути известного украинского поэта, предложен собственный подход к освещению острых, полемических страниц биографии Кобзаря.

Ключевые слова: Т. Г. Шевченко, украинский поэт, революционная поэзия, Кирило-Мефодиевское общество, политическая полиция.

A. Pavko

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF "SHEVCHENKONIANA"

In the article on the basis of historical literary documents and materials, original socio-humanitarian editions the attempt is made to turn the attention of scientists to special disputed questions of vital and creative way of prominent ukrainian poet – T. G. Shevchenko, to propose modern approach to elucidation of polemic pages of Kobzar's biography.

Keywords: T. G. Shevchenko, ukrainian poet, revolutionary poetry, Kirilo-Mefodian society, political police.

УДК 008

Т. В. Соболев, канд. філософ. наук, мол. наук співроб., КНУ ім. Т. Шевченка

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розкрито сутність інноваційної культури та її місце і значення в розвитку сучасного суспільства. Проаналізовано взаємозв'язок інноваційної культури особистості та інноваційної культури суспільства та виділено основні завдання розвитку ефективної інноваційної культури.

Ключові слова: інновація, культура, інноваційна культура, суспільство, особистість.

Культура завжди цікавила філософів, соціологів, психологів і істориків як феномен суспільного життя, що розкриває особливості поведінки, свідомості та діяльності людей в конкретних формах життя (культура праці, культура побуту, художня культура, політична культура), а також як спосіб життєдіяльності людини, колективу і суспільства в цілому. Саме тому увага до неї особливо загострюється у XXI ст., яке характеризується інтенсивним розвитком людства та лавиноподібним наростанням змін у всіх сферах соціального буття. Це час переходу суспільства до іншої якості становлення – суспільства інформації, суспільства знань. За таких умов постає потреба в осмисленні "інноваційної культури" (яка і забезпечує безперервний інноваційний розвиток суспільства) та шляхів формування людини з інноваційним типом діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації до інноваційного типу розвитку [7, с. 11].

Аналізом проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком в цілому займаються багато науковців в Україні та поза її межами. Серед них: В. І. Іванов, М. З. Згуровський, С. В. Мельников, Н. Б. Шуст, І. Є. Постнікова та ін. Проблеми інноваційної культури були висвітлені у публікаціях багатьох інших науковців. Зокрема, В. О. Балабанов окреслив проблеми формування інноваційної культури суспільства, А. І. Ніколаєв показав роль інноваційної культури в інноваційному розвитку суспільства, О. Бондар-Підгурська проаналізувала зв'язок інноваційної культури з формуванням інноваційної політики держави, К. К. Камерон розробив загальні підходи до діагностики інноваційної культури. Крім того, Г. М. Захарчишиним були досліджені питання моделювання інноваційної культури підприємства та формування інноваційної стратегії підприємства. В свою чергу Л. Патора висвітлив роль інноваційної культури у формуванні інтелектуального потенціалу підприємства, а Є. А. Ларичева визначила фактори впливу на інноваційну культуру підприємства та запропонувала загальну схему її формування.

Проте, незважаючи на численні напрацювання у напрямку розвитку і значення інноваційної культури в су-

часному суспільстві, ще залишається багато невирішених проблем. Як влучно відмічає В. Є. Реутов, – "у вітчизняній літературі дотепер не тільки немає єдиного підходу до тлумачення сутності культури, а й одночасно розуміння її вагомості ролі в інноваційному процесі, мотивації інноваційної активності" [12, с. 13].

Саме тому метою даної статті є дослідження ролі інноваційної культури суспільства у формуванні сприятливого середовища для активізації переходу на інноваційний шлях розвитку.

Для здійснення поставленої мети слід, перш за все, шляхом соціально-філософського аналізу та узагальнення літературних джерел, за допомогою понять "культура" та "інновація", розкрити суть поняття "інноваційна культура". По-друге, за допомогою системного аналізу завдань та функцій інноваційної культури, визначити її роль у розвитку сучасного суспільства та сформулювати методи підвищення рівня інноваційної культури суспільства.

Отже, саме слово "культура" ("розведення, вирощування якої-небудь рослини, а також самі рослини, що їх культивують" [6, с. 86–87]) увійшло в науковий обіг ще в античні часи. Спочатку воно стосувалося тільки обробки землі, оскільки землеробство було необхідною умовою життя людини. Згодом під культурою стали розуміти все, що створено людиною на відміну від природного світу, природи. З позицій сучасної філософії і науки, культура – олюднений, перетворений людьми світ. Це друга природа, надбудування людини над першою, "натуральною". Вона включає в себе фактично той же зміст, що і поняття суспільства і цивілізації [9, с. 73]. З подальшим розвитком суспільства, значення цього терміну розширилося і він вже почав охоплювати й такі сфери, як виховання, освіта і релігія. Як зазначає В. М. Розин, "у нашому сьогоденнішньому житті слово «культура» все ще асоціюється з оперним театром, прекрасною літературою, гарним вихованням" [13, с. 200].

Такий широкий смисловий діапазон спричинив в подальшому поширення культури майже на всі сфери діяльності суспільства.